

ביאור הדף מסכת בבא בתרא דף קכ"ב

מסתפקת הגמרא האם הארץ התחלקה לפי שבטים דהיינו שכל שבט ושבט קיבל את חלקו בארץ, ואחר כך חילקו אנשי השבט את אותו החלק בין כל אנשי השבט הזכאים לחלק בארץ, או שמלכתחילה התחלקה הארץ לכל אחד מנחלי הארץ, ולא לפי שבטים.

ופושטת הגמרא את הספק מהפסוק עצמו שאומר שהארץ נחלקה "בין רב למעט" ואם כל אחד קיבל חלקו לא שייך בין רב למעט, אלא רק אם הארץ התחלקה לשבטים שאז כל שבט קיבל את חלקו בין שבט רב ובין שבט מועט.

ועוד מוכיחה הגמרא מברייתא שאומרת שארץ ישראל נתחלקה לפי שבטים, שהתבאר בברייתא שעתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים, ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר בין רב למעט, ואמר רבי יהודה שסאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל, ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר "אך בגורל" ולא נתחלקה אלא באורים ותומים שנאמר "על פי הגורל".

ומבארת הגמרא כיצד נחלקה הארץ גם על פי אורים ותומים וגם על פי גורל, שהיה אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחים לפניו, והיה מכווין ברוח הקדש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו, ולאחר מכן טרף וערבב בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון, וטרף וערבב בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו, ושוב היה חוזר ומכווין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו, וטרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי, וטרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר. וכן כל שבט ושבט.

ומוסיפה הברייתא, שלא כמו החלוקה של העולם הזה החלוקה של העולם הבא, שבעולם הזה אדם שיש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס, ואם יש לו שדה פרדס אין לו שדה לבן, אך בעולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר ביחזקאל "שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד" והקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו שנאמר שם "ואלה מחלקותם נאם ה'".

ולמעשה מוכיחה הגמרא ממה ששינוי בברייתא שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים, שהארץ התחלקה לשבטים ולא לפי אנשים.

ועל מה שהתבאר בברייתא שעתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים, שואלת הגמרא למי ילך החלק הנוסף, וביאר רב חסדא שהוא ילך לנשיא שהוא מלך המשיח, כפי שנאמר ביחזקאל "והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל".

ושאל רב פפא את אביי מהיכן לנו שהכוונה שהנשיא יקבל אחוזה מכל אחד, ולא שיעבדו עבורו ממש, והשיב לו אביי שנאמר בפסוקים שם "והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר".

ועל מה שהתבאר בברייתא שארץ ישראל לא נתחלקה אלא לכספים שנאמר בין רב למעט, מבארת הגמרא מה הכוונה. שהרי לא יתכן שהכוונה שנטלו כולם אותו גודל בקרקע, ומי שנטל קרקע טובה שילם למי שנטל בחלקו קרקע רעה, שהרי לא מדובר על שוטים שיסכימו לקבל פחות מנחלתם תמורת מעות.

ואלא וודאי שמי שנטל קרקע כחושה יותר קיבל קרקע גדולה יותר כדי שתשתווה לקרקע הטובה של חבירו, ומה שהם העלו מעות אחד לשני, זה שמי שקיבל קרקע הקרובה יותר לירושלים משלם מעות לחבירו שנחל קרקע רחוקה יותר מירושלים.

אמנם אומרת הגמרא שזוהי מחלוקת תנאים ולדעת ר' יהושע אף מי שנטל קרקע רחוקה יותר קיבל כנגד זה קרקע גדולה יותר בנחלה, ששינוי בברייתא שרבי אליעזר אומר בכספים העליונה, ורבי יהושע אומר בקרקע העליונה. ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר אך בגורל.

ומביאה הגמרא שמהמילה "אך" שנאמרה בפסוק "אך בגורל" לומדים שיהושע וכלב לא נחלו על פי הגורל, ואומרת הגמרא שלא יתכן שהכוונה שלא נטלו חלק כלל שהרי אפילו את חלקם של אחרים הם נטלו כפי שהתבאר לעיל שהם קיבלו את חלק המרגלים ולא יתכן שלא נטלו את חלקם של עצמם, אלא הכוונה שלא נטלו בגורל אלא על פי ה' וכפי שנאמר על יהושע "על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים".

ועל מה שנאמר ביהושע "תמנת סרח" ובשופטים נאמר "חרס" ביאר ר' אלעזר שבתחלה היו פירותיה כחרס שהם יבשים בלא שומן, ולבסוף פירותיה מלאים שומן ולכן כששומרים אותם לזמן מרובה מסריחין. ויש שאמרו להפך, שבתחילה היו הפירות מסריחים כי היו שמנים יותר מידי, ולבסוף כחרס שלא היו שמנים אלא במידה וכך היו נשמרים.

וכלב לומדים שירש על פי ה' ממה שנאמר בשופטים "ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק", ושואלת הגמרא כיצד יתכן שנתנו לכלב את חברון והרי היא עיר מקלט השייכת לשבט לוי, ותיריך אביי שהכוונה לפרוורי חברון וכפי שכתוב ביהושע "ואת שדה העיר ואת חצריתה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו".

משנה. אחד הבן ואחד הבת בנחלה, אלא שהבן הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם, ואם מת האב והוריש נכסים מועטים הבנות ניזונות מהם ולא הבנים, כי זהו תנאי בכתובה שהתחייב הבעל לאשתו, אך אין הבנות ניזונות מנכסי האם אלא חולקים אותם בירושה.

גמרא. אומרת הגמרא שלא יתכן שמה שאמרה המשנה אחד הבן ואחד הבת בנחלה הכוונה שהם יורשים בשווה את ירושת האב, שהרי שנינו במשנה שהבן קודם לבת, וכל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת.

וניסה רב נחמן בר יצחק לבאר שכוונת המשנה שגם הבן וגם הבת כשהם יורשים הם נוטלים גם את החלק שהיה ראוי להגיע לאביהם ואביהם לא ירש אותו בפועל, כאילו אביהם היה מוחזק בו. אך דוחה הגמרא שהרי גם את זה כבר שנינו במשנה שבנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה, שחוץ מחלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים, נטלו גם את חלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו, ואפילו אם מת בחיי חפר שעוד לא הגיעה ירושת חפר לידו.

ועוד שואלת הגמרא שאם זה כוונת המשנה מה ממשיכה המשנה ומחלקת שהבן נוטל פי שניים בנכסי האם ולא בנכסי האב, הרי מה הדין הראשון שהביאה המשנה זה לא דין השייך לנכסי האם ולנכסי האב, אלא דין שבן ובת שווים בו, והיה על המשנה להביא דין שבן ובת אינם שווים בו ולומר אלא. אך לא דין שנכסי האב והאם אינם שווים בו שאינו קשור לדין הראשון שאמרה המשנה.

וניסה רב פפא לבאר שכוונת המשנה שאחד הבן ואחד הבת נוטלים בירושתם את חלק בכורת אביהם אם היה בכור. אך אף את דבריו דוחה הגמרא שהרי גם את זה כבר שנינו במשנה, שבנות צלפחד נטלו חלק בחלק הבכורה של אביהם בנכסי חפר, ועוד שגם לדעת רב פפא קשה מהי הלשון אלא שהמשיכה המשנה לומר בחילוק בין נכסי האב לאם שאינו שייך לדין הקודם שנאמר במשנה.

וניסה רב אשי לבאר שכוונת המשנה שאם האב רצה להוריש לאחד מהירשים שלו את כל נכסיו, כגון לאחד מהבנים שלו שזכאים לרשת אותו, או אם יש לו רק בנות, לאחת מהבנות שזכאיות לרשת אותו, דבריו קיימים.

וכפי דעת ר' יוחנן בן ברוקא שסובר שאדם שאמר על מי שראוי ליורשו שירש את כל נכסיו דבריו קיימים.

אך דוחה הגמרא שהרי גם את הדין הזה שנינו לקמן במשנה שאמר ר' יוחנן בן ברוקא שאם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין, ועל מי שאינו ראוי ליורשו אין דבריו קיימין.

ואף אי אפשר לומר שבא התנא לומר את הדין סתם כדעת ר' יוחנן בן ברוקא כדי לומר שהלכה כמותו, הרי אין הדבר כן כיון שדין המובא במשנה סתם ואחר כך מובא במשנה מחלוקת על אותו הדין אין הלכה כסתם, אלא רק אם קודם הובאה המחלוקת ואחר כך סתמה המשנה כדעת אחד מהם.

ועוד שגם לדעת רב אשי קשה מהי הלשון אלא שהמשיכה המשנה לומר בחילוק בין נכסי האב לאם שאינו שייך לדין הקודם שנאמר במשנה.

ולכן ביאר רב בר רב אשי שכוונת המשנה לומר שאחד הבן ואחד הבת שווים בדיני הירושה בנכסי האם ובנכסי האב, אלא שהבן הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם.